
Vybrané etické hodnoty v diele svätého Doroteja z Gazy¹

---

doc. ThDr. Marcel Mojzeš, PhD.

<https://orcid.org/0000-0001-9854-1769>

Abstract: *The article deals with selected ethical values in the work of Saint Dorothy of Gaza. Analyzes the way in which Dorothy understands conscience, own will as what prevents the conscience from functioning as originally set, and finally a concrete guide for overcoming this own will. In his teachings, St. Dorothy always proceeded from the given conditions and sought God's will for individuals and the community in what was their own. Due to its simplicity and at the same time spiritual depth, this church father is still actual.*

Key words: *Dorothy of Gaza. Conscience. Own will. Filokalia.*

Abstrakt: *Článok sa zaoberá vybranými etickými hodnotami v diele svätého Doroteja z Gazy. Analyzuje spôsob, akým chápe Dorotej svedomie, vlastnú vôľu ako to, čo bráni svedomiu v pôvodne nastavenom fungovaní a napokon konkrétny návod na prekonávanie tejto vlastnej vôle človeka. Svätý Dorotej pri svojich poučeníach vždy vychádzal z daných podmienok a hľadal Božiu vôľu pre jednotlivcov i komunitu v tom, čo im bolo vlastné. Pre svoju jednoduchosť a zároveň duchovnú hĺbku je tento cirkevný otec aj dnes stále aktuálny.*

Kľúčové slová: *Dorotej z Gazy. Svedomie. Vlastná vôľa. Filokalia.*

Úvod

Jedným z málo u nás známych, a predsa dôležitých autorov ponúkajúcich reflexiu nad relevantnými a stále platnými etickými hodnotami je svätý Dorotej z Gazy († 620). O význame jeho učenia

---

¹ Štúdia vznikla ako výstup riešenia projektu KEGA 030PU-4/2022 s názvom *Design of teaching materials for university study of relevant moral values with a focus on allround and sustainable development of society.*

svedčia okrem iného aj štúdie otca kardinála Tomáša Špidlíka SJ² a Edity Miriam Mendelovej OP.³ Podľa Mendelovej *Poučenia* abba Doroteja predstavujú prvú knihu po Biblii pre začiatočníkov v duchovnom živote, a to vďaka jednoduchým radám, ako postupovať v tom, či onom prípade a vďaka prenikavej analýze myšlienok a zápasov duše.⁴

Dôvod, prečo je Dorotej z Gazy osobitne zaujímavým spočíva okrem iného aj v tom, že rozvíja pojmy *dikaioma* – presvedčenie o vlastnej spravodlivosti a *thelema idon* – vlastná vôľa. Oba tieto postoje sú veľkou prekážkou vo vzťahu človeka k Bohu.

V slovenskom preklade sa môžeme s textami Doroteja z Gazy stretnúť vo *Filokalii*.⁵ V tomto článku sa zameriame na vybrané etické hodnoty, ktoré sa nachádzajú v diele Doroteja z Gazy. Budeme analyzovať spôsob, akým chápe svedomie, vlastnú vôľu človeka a konkrétny návod na jej prekonávanie.

Krátky životopis

Svätý Dorotej z Gazy žil v 6. – 7. storočí. Presný dátum jeho narodenia nie je známy. Zomrel okolo roku 620. Už v mladosti zatúžil po asketickom živote podľa vzoru palestínskych mníchov. Začal sa stretávať s veľkými starcami Barsanufiom a Jánom. Ich poučenia ho tak oslovili, že všetko zanechal a stal sa mníchom v príbytku Abba Serida, kde títo starci v tichosti žili. Napísal 21 poučení a niekoľko listov.⁶ Jeho spiritualita sa vďaka životnej skúsenosti vyznačovala triezvou umiernenosťou, múdrosťou v askéze a v duchovných radách a realizmom vzhľadom k jednotlivcovi i spoločenstvu. Svätý Dorotej pri svojich poučeniach vždy vychádzal z daných podmienok a hľadal Božiu vôľu pre jednotlivcov i komunitu v tom, čo im bolo vlastné.⁷

² ŠPIDLÍK, T.: Pojetí poslušnosti a svědomí podle Doroteje z Gazy. In: *Velehrad – Řím. Modlil se tvář k východu*. Olomouc : Centrum Aletti, 2010, s. 99 – 106.

³ MENDELOVÁ, E. M.: *Abba Dorotheos z Gazy. Duchovní poučení užitečná pro duši*. Praha : Stanislav Juhaňák – Triton, 2017.

⁴ Porov. MENDELOVÁ, E. M.: *Abba Dorotheos z Gazy. Duchovní poučení užitečná pro duši*. Praha : Stanislav Juhaňák – Triton, 2017. s. 54.

⁵ *Filokalia*. II. diel, druhá časť. Ružomberok : Verbum, 2020, s. 475 – 503.

⁶ Porov. *Filokalia*. II. diel, druhá časť. Ružomberok : Verbum, 2020, s. 475.

⁷ Porov. MENDELOVÁ, E. M.: *Abba Dorotheos z Gazy. Duchovní poučení užitečná pro duši*. Praha : Stanislav Juhaňák – Triton, 2017. s. 55.

Svedomie

Pri svojich úvahách o svedomí cirkevní otcovia vychádzali z dvoch prameňov: zo Svätého písma a z klasického staroveku. Východní cirkevní otcovia, ktorí sa zaoberali pojmom syneidēsis, mali tendenciu interpretovať tento novozákonný pojem skôr v zmysle pôvodných odtieňov tohto pojmu, blízkym skôr pojmu srdce. Zatiaľ čo na Západe pojmy syneidēsis a conscientia sú častejšie chápané v morálnom zmysle.⁸

Svätý Dorotej z Gazy hovorí: „Keď Boh stvoril človeka, zasial do neho čosi Božské – akúsi iskru podobnú skrytú myšlienku, ktorá mala v sebe aj svetlo, aj teplo, skrytú myšlienku presvecujúcu rozum, ktorá mu ukazuje, čo je dobro a čo zlo. Nazýva sa svedomím, ktoré je prirodzeným zákonom.“⁹

Hľa, ako definuje svedomie svätý Dorotej: je to *skrytá myšlienka*, nevidno ju teda navonok, no má pritom v sebe svetlo aj teplo. Táto myšlienka teda spôsobuje v človeku, že vnútorne vidí a zároveň pociťuje niečo príjemné – teplo. Teplo je aj obrazom horlivosti. Táto skrytá myšlienka svojím svetlom presvecuje rozum a ukazuje mu, čo je dobro a čo zlo.

Dorotej ďalej pokračuje slovami: „Patriarchovia aj svätí, ešte pred písaným zákonom, nasledujúc tento zákon – svedomie, činili to, čo bolo milé Bohu.“¹⁰ Tieto slová odzrkadľujú učenie Svätého písma u proroka Jeremiáša: „Svoj zákon dám do ich vnútra a napíšem ho do ich srdca.“ (Jer 31, 33). Toto Božie slovo sa dva razy opakuje aj v liste Hebrejom.¹¹ Hriech však spôsobil, že svedomie nefunguje tak, ako by malo, no sám Ježiš Kristus znova odкрýva a prebúdzá svedomie človeka: „Keď však ľudia skrze upadnutie do hriechu umlčali a pošliapali svedomie, vtedy bol potrebný zákon písaný, stali sa potrebnými sv. proroci a nevyhnutným sa stal aj samotný príchod Pána nášho Ježiša Krista, aby svedomie znovu odkryl a vyzdvihol – aby spiacu iskru znova rozsvietil bedlivou nad jeho sv. prikázaniami.“¹²

---

⁸ Porov. ŠPIDLÍK, T.: Spiritualita křesťanského Východu. Systematická příručka. Olomouc: Refugium, 2002, s. 131.

⁹ *Filokalia*. II. diel, druhá časť. Ružomberok : Verbum, 2020, s. 480, bod 17.

¹⁰ *Filokalia*. II. diel, druhá časť. Ružomberok : Verbum, 2020, s. 480, bod 17.

¹¹ Hebr 8, 10; 10, 16.

¹² *Filokalia*. II. diel, druhá časť. Ružomberok : Verbum, 2020, s. 480, bod 17.

V ďalšom bode svätý Dorotej hovorí: „Teraz je v našej moci, aby sme ho opäť uspali, alebo aby v nás zažiarilo a presvedčilo nás, ak sa mu podriadime. Keď nám svedomie prikazuje, aby sme čosi spravili a my tým opovrhujeme, a keď nám znova dohovára a my po tom šliapeme, vtedy ho uspávame a ono sa nám už nemôže tak zreteľne prihovárať od ťarchy, ktoá na ňom leží, ale ako lampka, ktotá svieti spoza svedomia, začína nám vykresľovať veci stále nejasnejšie a zastretejšie. Ako vo vode zmútenej od bahna nikto nemôže spoznať svoju tvár, tak ani my po prehrešení nerozumieme, čo nám svedomie hovorí, až sa nám zdá, akoby v nás ani nebolo.“

Dorotej teda jasne ukazuje, čo spôsobuje hriech vo vzťahu k svedomiu: zatemňuje ho a zastiera, človek nerozumie, čo mu svedomie hovorí a priam sa zdá, akoby v ňom svedomie ani nebolo. Taký človek prirodzene nemôže byť ani naplno šťastný. Lebo ako hovorí otec Špidlík, „najnešťastnejšia je tá osoba, ktorá nemôže žiť podľa srdca.“¹³

Vlastná vôľa

Otec kardinál Špidlík zdôrazňuje, že len málokto autori v dejinách kresťanskej spirituality s takou naliehavosťou poukazovali na nebezpečenstvo vlastnej vôle, zdôrazňovali nutnosť zbúrať tú „nezdolateľnú hradbu medzi človekom a Bohom“, tú „skalú odporu“ a presvedčivo hlásali, že „nič nie je nebezpečnejšie ako riadiť sám seba, nič nie je fatálnejšie.“ Zrieknuť sa vlastnej vôle znamená napodobniť tým najdokonalejším spôsobom smrť Spasiteľa, byť „mučeníkom oddanosti“.¹⁴

Na začiatku, ešte pred hriechom, nemal človek iné pravidlo správania než vlastné svedomie. Hriech je už u Origena porovnaný k tomu, čo sa píše v knihe Genesis: „Filištínci zasypali všetky studne, ktoré Abrahámovi služobníci vykopali.“ (Gn 26, 15). Je od tej doby svedomie nepoužiteľné? Podľa Doroteja netreba studne nahrádzať ničím iným, je treba ich vyčistiť. Prebudenie svedomia je vždy možné, lebo svedomie nie je nikdy úplne udusené. Náklonnosť k zlému sa po grécky nazýva *prospatheia*

---

¹³ MARANI, G.: Otec Špidlík, európsky teológ novej evanjelizácie? In: HOSPODÁR, M., MOJZEŠ, M. (eds.): *Prínos kardinála Špidlíka k poznaniu teológie a spirituality kresťanského Východu*. Prešov : GTF PU, 2011. s. 63.

¹⁴ Porov. ŠPIDLÍK, T.: Pojetí poslušnosti a svědomí podle Doroteje z Gazy. In: *Velehrad – Řím. Modlil se tvář k Východu. Tomáš kardinál Špidlík S.J.* Olomouc : Refugium, 2010. s. 99.

DILEMY OKOLO ETICKÝCH HODNŮT

(náklonnosť k vášňam), alebo jednoducho *idion thelema* - vlastná vôľa, chcenie. Nie je teda ani schopnosťou vôle, ani aktom vôle v pravom slova zmysle v protiklade k žiadostivosti, ako je to u Klementa Alexandrijského, ale skôr vášnivým pohnutím, ktoré nasleduje zlú myšlienku (grécky *logismos*). Preto tiež *thelema idion* je túžba idúca proti pravej ľudskej prirodzenosti a v podstate aj proti svedomiu, ktoré je jej protivníkom. Dorotej z Gazy sa pýta: „Prečo nazývať svedomie protivníkom? Lebo sa neustále protiví našej zlej vôli.“¹⁵ Vo svojich poučeníach ponúka dokonca zaujímavú exegézu, keď hovorí, že preto nám Pán prikazuje: „Pokonaj sa včas so svojím protivníkom, kým si s ním na ceste“ (Mt 5, 25), t. j. na tomto svete ako hovorí svätý Bazil Veľký.¹⁶

Vlastná vôľa je tiež nazývaná *thelema sarkikon* (telesná vôľa), *thelema kakon*, *thelema poneron* (zlá vôľa). Okrem toho Dorotej používa aj pojmy *idion synesis* (vlastné pochopenie) *idios logismos* (vlastná myšlienka), *idia kardia* (vlastné srdce).

Proces postupného narastania pokušenia tým však nekončí. K vlastnej vôli, ktorá je prvotnou hnacou silou, sa pridáva *dikaïoma*, čo znamená „predstieranie spravodlivosti“ alebo „ospravedlnenie samého seba“. Poukázanie na *dikaïomu* je v duchovnom živote veľmi dôležité, pretože, ako pripomína aj kardinál Špidlík, súvisí s najzraniteľnejším bodom celej mníšskej, ako aj kresťanskej askézy, ktorým je riziko, že budú zakrývať zblúdenie zdaním dobra, spravodlivosti alebo horlivosti. Dorotej dokonca hovorí: „Ak sme zapálení, nesmieme sa spoliehať na vlastné srdce; lebo krivé pravidlo pokríví aj to, čo je priame.“¹⁷ Zrejme preto sa v anafore svätého Jána Zlatoústeho správna horlivosť a zápal vždy spája so Svätým Duchom: „Horlivosť viery plná Svätého Ducha.“¹⁸

V snahe napomôcť odhaleniu vlastnej vôle Dorotej odporúča praktizovať tzv. *exagoreusis*, čiže vyznávanie myšlienok duchovnému otcovi: „Znamená to, že každá myšlienka, hoci aj sama o sebe dobrá, akonáhle prichádza od nás a je *idios logismos*, nám musí byť podozrivá a je potrebné ju aspoň predbežne odvrhnúť,

---

¹⁵ Citované podľa ŠPIDLÍK, T.: Pojetí poslušnosti a svědomí podle Doroteje z Gazy. In: *Velehrad – Řím. Modlil se tváří k Východu. Tomáš kardinál Špidlík S.J.* Olomouc : Refugium, 2010. s. 102, pozn. 26.

¹⁶ *Filokalia*. II. diel, druhá časť. Ružomberok : Verbum, 2020, s. 480, bod 18.

¹⁷ Porov. REGNAULT, L., PRÉVILLE, J. de (eds.): *Dorothee de Gaza. Oeuvres spirituelles* (= Sources Chrétiennes 92). Paris : CERF, 1963. s. 527.

¹⁸ *Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. s. 66.

kým ju schváli duchovný otec.“ Myšlienka je posudzovaná podľa toho, ako sa k nej stavia Svätý Duch, aj keď sama o sebe sa môže zdať vynikajúca. Môže totiž ísť o *dikaiomu*. Púštni otcovia si všimali predovšetkým pocit zmätku a znepokojenia, ktorý sprevádza všetko, čo nám Zlo môže vnuknúť. Podľa Doroteja pozemskú myšlienku charakterizuje *prospatheia*, akási príťažlivosť, ktorá je oveľa silnejšia ako my. Z toho robí praktický záver: to, čo sa nášmu duchu vnucuje s *prospatheia*, pochádza od Zlého a malo by byť odstránené.

Kardinál Špidlík napokon pripomína, že nie je povinnosťou duchovného otca poznať celú Božiu vôľu. To, čo musí duchovný otec dobre poznať, je vlastná vôľa, teda zlé sklony svojho duchovného dieťaťa. Duchovný otec teda môže pomôcť zbúrať tú nezdolateľnú hradbu medzi človekom a Bohom, ktorou je práve vlastná vôľa. Jeho poslanie končí vo chvíli, keď učeník necháva zaznieť v čistom svedomí samého Boha.¹⁹

Konkrétne spôsoby prekonávania vlastnej vôle

Napokon sa sústredíme na konkrétne spôsoby prekonávania vlastnej vôle, ktoré ponúka jednoduchým spôsobom vo svojich poučeniach svätý Dorotej: „Naučme sa ovládať svoje chcenia, nech by sa týkali aj celkom malých vecí. Lebo nič neprináša ľuďom toľko osohu ako vyhubenie vlastnej vôle. Vskutku, týmto človek napreduje väčšmi, než od akejkoľvek inej čnosti. Mimo chodom, takéto ovládanie svojej vôle a svojich chcení môže byť nepretržité. Predstavme si, že niekto kráča. Skrytá myšlienka sa mu prihovára: 'Pozri sa tam, pozri sa onam,' no on rázne pretne svoje chcenie a nepozrie sa. Stretne rozprávajúcich sa, skrytá myšlienka mu pošepne: 'Utrús aj ty s nimi zopár slov,' ale on prerušuje svoje chcenie a neprehovorí. Priblíži sa ku kuchyni. Skrytá myšlienka mu našepkáva: 'Čo keby si sa spýtal, čo chystá kuchár,' ale on prerušuje aj toto chcenie... Prekonávajúc takýmto spôsobom svoje chcenie nadobúda návyk zapudzovať ho a počínajúc maličnosťami dosiahne, že aj vo veľkom ho zavrhnú bez námahy a spokojne.“²⁰

Takého prekonávanie vlastnej vôle je ovocím milosti krstu, účasťou na živote Ježiša Krista. Na inom mieste svätý Dorotej pi-

¹⁹ Porov. ŠPIDLÍK, T.: Pojetí poslušnosti a svědomí podle Doroteje z Gazy. In: *Velehrad – Řím. Modlil se tváří k východu*. Olomouc : Centrum Aletti, 2010, s. 99 – 106.

²⁰ *Filokalia*. II. diel, druhá časť. Ružomberok : Verbum, 2020, s. 477, bod 9.

še: „Niektorí z tých, ktorí milujú Boha... svätým krstom presekli účinky vášní.“²¹

Epilóg

Svätý Dorotej z Gazy bol skutočne majstrom duchovného života. Vedel nielen využívať jemnú psychológiu, ale aj na príkladoch bežného života ukázať, že cesta rozvíjania etických hodnôt je možná pre každého človeka, ktorý spolupracuje s Božou milosťou.

Videli sme, akým spôsobom Dorotej opisuje existenciu a fungovanie svedomia, ktoré je relevantnou etickou hodnotou, stále aktuálnou aj v dnešnej dobe.

Zároveň opisuje, ako vlastná vôľa zahmlieva činnosť svedomia, ktoré po hriechu nefunguje tak, ako má. Ponúka však aj jednoduché konkrétne spôsoby na prekonávanie vlastnej vôle. Pri tom poukazuje na to, že prekonávanie vlastnej vôle je ovocím milosti krstu čiže vlastne účasťou na živote Ježiša Krista.

Poučenia svätého Doroteja z Gazy ostávajú stále aktuálnou výzvou aj pre človeka súčasnosti.

Zoznam bibliografických odkazov

Filokalia. II. diel, druhá časť. Ružomberok : Verbum, 2020.

MARANI, G.: Otec Špidlík, európsky teológ novej evanjelizácie? In: HOSPODÁR, M., MOJZEŠ, M. (eds.): *Prínos kardinála Špidlíka k poznaniu teológie a spirituality kresťanského Východu*. Prešov : GTF PU, 2011. s. 54 – 66.

MENDELOVÁ, E. M.: *Abba Dorotheos z Gazy. Duchovní poučení užitečná pro duši*. Praha : Stanislav Juhaňák – Triton, 2017.

REGNAULT, L., PRÉVILLE, J. de (eds.): *Dorothee de Gaza. Oeuvres spirituelles* (= Sources Chrétiennes 92). Paríž : CERF, 1963.

Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998.

---

²¹ *Filokalia*. II. diel, druhá časť. Ružomberok : Verbum, 2020, s. 476, bod 5.

Sväté Písmo Starého i Nového Zákona. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1995.

ŠPIDLÍK, T.: Pojetí poslušnosti a svědomí podle Doroteje z Gazy. In: *Velehrad – Řím. Modlil se tváří k východu.* Olomouc : Centrum Aletti, 2010, s. 99 – 106.

ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu. Systematická příručka.* Olomouc: Refugium, 2002.